

עשרים שנה לעידן העיר הקריאטיבית Creative City Era סקירת מאמרי תכנון 2010-2012

שאל קרקובר

עידן העיר הקריאטיבית פרץ לתודעת ציבור המתכננים העירוניים בשנות ה-90 של המאה שעברה בעבודה על גלוגו שכותרתה: *Glasgow: The Creative City and its Cultural Economy in 1990*. בתחילת שנות האלפיים פורסמו בנושא זה שני ספרים בעלי השפעה - האחד על ידי המתכנן Charles Landry בשנת 2000 (*The Creative City: A toolkit for urban innovators*. London: Earthscan) והשני על-ידי Richard Florida בשנת 2002 (*The Rise of Creative Class*. New York: Basic Books), שהרחיב את המושג למעמד שלם של יוצרים ואמנים. פרסומים אלו השפיעו רבות על עיצוב התודעה של מתכננים ומקבלי החלטות באשר לחשיבות הכלכלית והחברתית שיש לאירועי תרבות ואמנות על התפתחותן של ערים גדולות, בינוניות וקטנות.

המודעות לחשיבותם של אירועי התרבות והאמנות תרמה לחשיבה מחודשת גם באשר להקמתם של מתקנים ומרחבים נאותים על מנת לספק משכן ראוי או רקע אורבני מתאים לאירועים אלה. חלק מהמתקנים הם על תקן של "ספינות דגל", *Flagships*, כדוגמת מוזיאון גוגנהיים בבילבאו (שנחנך בשנת 1997), וחלק אחר הם מהטיפוס של חידוש ושיקום אזורים מיושנים, *Urban regeneration*, כדוגמת הדוקלנדס בלונדון או אזור הנמל בבולטימור בקנה מידה גדול, או אפילו שיקום כיכרות ומדרחובים בקנה מידה קטן.

מה קורה בתחום זה היום עשרים שנה אחרי חדירת מושג העיר הקריאטיבית לתודעתנו? מאמרים שפורסמו בנושא זה לאחרונה הם לרוב מאמרים ביקורתיים, שאמנם תומכים בתופעה אך מעלים תהיות לגבי דרך ביצועה. Ann Markusen, גאוגרפית-מתכנתת מאוניברסיטת מינסוטה, פירסמה בנושא זה בשנים האחרונות מאמרים אחדים. במאמר משנת 2010 היא מזהה בברכה את ה"קרשנדו" שנוצר בפיתוח מתחמי תרבות עירוניים באמצע העשור הראשון למאה זו. עם זאת, היא קובעת, כי "עדיין קיימים חסרים רבים בידע המצטבר בנוגע לאופי המתקנים הדרושים בקני מידה עירוניים ואזוריים שונים. חוסר הידע הזה מסתבך עוד בשל הכישלון לציין מטרות ויעדים, בשל ההסתמכות על תיאוריות מעורפלות, ובשל חוסר נכונות להקצות משאבים להערכת התוצאות". לדעתה "קהילות וממשלים נמצאים בסכנה של החמצת הזדמנויות לטיפוח הפיתוח התרבותי. גרוע מכך, מקומות רבים מסתכנים בהכנת תכניות ובהקצאת תקציבים מיותרים המשעבדים את העתיד כדי לשלם עבור הכנת מתחמים ומתקנים שיסבלו מתת-ניצול של הקיבולת שלהם".

בעקבות סקירת העשייה התרבותית בערים גדולות וקטנות היא מגיעה למסקנה כי בהעדר ידע, מחקר ותכנון ראויים, מקומות רבים פועלים תחת המנטליות של "אם נבנה אז הם יבואו", כאשר לגבי הזהות של ה"הם" לא ברור האם מטרת ההקמה היא לשרת תיירים או מקומיים. ערים רבות נתקעות עם "פילים לבנים" דלי שימוש. היא מזהה בעיה עיקרית בנוגע להנחה באשר לקשר הלא מבוסס שבין ההשקעות במתקנים ובפעילות תרבותית ויצירתית לבין הפיתוח הכלכלי שאמור לבוא בעקבותיהם.

על אף ההצגה הטובה של הבעיות שטרם נפתרו, מסקנותיה של מרקוסן מאכזבות במקצת מאחר ואיננה קובעת מהו דגם הפיתוח הרצוי אלא מסתפקת בהצגת קווי פעולה מומלצים. בין היתר היא מציעה לבחון בחינה רחבה את המשאבים הקיימים מול הפוטנציאל של המקומות הסמוכים המתחרים על אותם משאבים. היא ממליצה המלצות שגרתיות כמו איגום משאבים, שיתוף הציבור, וקואורדינציה טובה יותר בין המוציאים לפועל.

גם Comunia Roberta (2011) יוצאת מתוך הנחה שהקונספט של העיר הקריאטיבית נמצא במשבר ומחייב חשיבה מחודשת. היא מגיעה למסקנה שעל מנת שיישומה של תכנית העיר הקריאטיבית יישא פרי יש להיעזר בעקרונות תיאוריית המורכבות (Complexity Theory). בעקבות ראיונות שערכה עם מתכננים קריאטיביים באזור הערים Newcastle-Gateshead בצפון-מזרח אנגליה היא קובעת שהצלחת התכנון של העיר הקריאטיבית תלויה במערכת הכרות טובה ברמת המיקרו בין המתכננים הקריאטיביים, ארגוני התרבות הציבוריים, והתשתיות העירוניות הקיימות לשירות הפעילות התרבותית.

תלונתה של אן מרקוסן על העדרם של מחקרים המאששים את החשיבות של ההיבטים החזותיים לפיתוח עירוני נענתה בסדרה של מחקרים פרטניים. לדוגמה, מחקרה של Annet Smit (2011) מציג הוכחות לתמורה המתקבלת בעקבות הקדשת תשומת לב להיבטים החזותיים של מתחמי פיתוח עירוניים. היא בחנה את החשיבות שיוזמים יצירתיים מייחסים למתחמים בעלי איכויות ויזואליות בהחלטותיהם על מיקום מקומות תעסוקה בעלי אופי יצירתי. ממצאה, המבוססים על ראיונות עם יזמים באזורים משוקמים של אמסטרדם, רוטרדם וחרונינגן, מצביעים על החשיבות הרבה המיוחסת על ידי היוזמים לאיכות הויזואלית של המקום. האיכות הויזואלית יכולה להתבטא בעיצוב הסביבתי, בארכיטקטורה, במיקום סמוך לשפת המים, או לפארקים ובלבד שאלו לא יהיו שיגרתיים אלא בעלי ייחודיות כלשהי. ממצאי המחקר עולה שהיוזמים היצירתיים סבורים שמקומות כאלה הם מקומות מועדפים משום שהם מספקים סביבות עבודה קריאטיביות.

לקינוח ולפני הסיכום אביא תמצית של מאמר נוסף שעוסק בתרומתם של "הלילות הלבנים" לחיי הלילה העירוניים, נושא שעורר ויכוח ציבורי בקיץ האחרון בביצה התל-אביבית. המאמר פרי עטו של Evans (2012) בוחן לא רק את תרומת "הלילה הלבן" הבודד אלא את התופעה של הארכת שעות הפתיחה של מוזיאונים ותיאטראות בעיקר בתקופות השיא של התיירות ובחופשות מבתי הספר. המחבר מצא כי כיום ישנן יותר מ-120 ערים מרכזיות בעולם (כולל תל אביב) שאימצו את תופעת אירועי הלילה הלבן. המאמר קובע כי להארכת שעות הפתיחה ולפעילות הלילית ישנה השפעה חיובית לא רק

על חיי החברה, התרבות והכלכלה אלא גם על החייאת אזורים אורבניים מרכזיים שהפכו לאזורי שוליים בעייתיים.

בפרספקטיבה של עשרים השנים האחרונות אפשר לסכם ולומר שרעיון העיר הקריאטיבית תפס מקום מכובד בארגו הכלים האורבני שנועד לטפל בנושאים עירוניים שכוללים את המרקם העירוני הבנוי, את החברה והכלכלה העירונית, ואת חיי היצירה, התרבות והרוח. עם זאת, במהלך השנים הובן שתרומת הסקטור הקריאטיבי איננה מספקת כדי למנף את כל העיר משום שההשפעה של הסקטור הקריאטיבי מוגבלת ומהווה חלק מהבסיס העירוני הכולל. בשנה זו התפרסם קובץ מאמרים בנושא העיר הקריאטיבית שתומך במסקנה זו. הקובץ נערך על ידי Girard, Baycan, and Nijkamp (2012). שמו של הקובץ כשלעצמו - עיר בת-קיום ויצירתיות: קידום יוזמות לקריאטיביות אורבנית - מדגיש את התימה המרכזית שמעסיקה את החוקרים בנושא זה: האם העיר הקריאטיבית היא בת קיום? נראה נכון וריאלי יותר להתייחס אל הקריאטיביות האורבנית רק כחלק מהפעילות שמשתלבת ביצירת הבסיס הכלכלי של העיר.

מקורות

Comunian, Roberta, 2011. Rethinking the creative city: The role of complexity, networks and interactions in the urban creative economy. *Urban Studies*, 48(6), 1157–1179.

Evans, Graeme, 2012. Hold back the night: Nuit Blanche and all-night events in capital cities. *Current Issues in Tourism*, 15(1-2), 35-49.

Girard, L. F., Baycan T., and Nijkamp P., (eds.) 2012. *Sustainable City and Creativity: Promoting Creative Urban Initiatives*. Surrey, UK: Ashgate.

Markusen, Ann, and Gadwa Anne, (2010). Arts and culture in urban and regional planning: A review and research agenda. *Journal of Planning Education and Research*, 29(3), 379-391.

Smit, Annet Jantien, 2011. The influence of district visual quality on location decisions of creative entrepreneurs. *Journal of the American Planning Association*, 77(2), 167-184.

